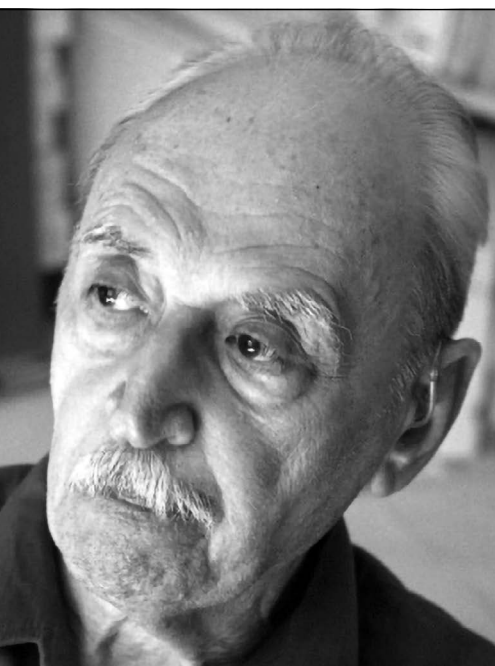

SzaRVaS NyoMoN

A magyar művelődés szerves útján

„Népművészet, népköltészet és népzene együtt élnek a falusi ember lelkében, csak mi városiak szedtük szét őket. Az analízis mindig jogosult. Az óra szerkezetét sem ismerheti meg, csak aki szétszedi. De ügyeljen aztán, hogy őszsze is tudja rakni! Mi eleve lemondunk a szintézisről, mikor személy szerint is másra bízunk a három művészet emlékeinek gyűjtését és tanulmányozását...” (Lükő Gábor: A magyar lélek formái. Exodus. Bp. 1942. Előszó)

Lükő Gábor (1909–2001)

A szerves magyar műveltség megismertetésére, népszerűsítésére, értékeinek átörökítésére a Nemzeti Művelődési Intézet 2022-ben létrehozta a Makoldi Sándor Központot a Szakmai Igazgatóságon belül. Ez a jelentős szakmai innováció szorosan kapcsolódik az Intézet 2022-es szervezeti átalakításához és a minőség előtérbe állításának koncepciójához. Az alábbiakban ismertetett SzaRVaS-NyoMoN program több évtizedes építkezés eredményeként fogalmazódott meg, s természetesen hosszú távra szóló stratégiai tervként értelmezendő.

Szerves, magyar, műveltség – kultúrafelegyőzés magyarul

A magyar művelődés, s ezen belül is a népi műveltség kutatásának szerves felfogása a XX. század '30-as, '40-es éveitől jelenik meg olyan kiváló kutatók munkásságában, mint *Karácsony Sándor*, *Lükő Gábor*, vagy a népzene terén *Kodály Zoltán* és tanítványai. Bár ők még nem beszélnek konkrétan szerves műveltségről, de szemléletmódjuk, kutatási metodikájuk már egyértelműen az egyes műveltségi terü-

letek egységét keresi. A hetvenes években újult erővel jelenik meg az érdeklődés saját műveltségünk iránt. A *nomád nemzedék* tagjainak, a *táncházmozgalom* képviselőinek és a *Művészet* folyóirat *Pap Gábor* művészettörténész nevével fémjelzett szellemi műhelyének vizsgálódásai alapvetően azonos irányba mutatnak: a magyar műveltség egy-egy területének ősiségét, e részterületek közös pontjait, összefüggéseit, végső soron egységét keresik. S rögtön hozzátehetjük: magyar alkotóművészek, költők, írók, kutatók sora fordul ebben az időszakban hatalmas lendülettel a gyökerek felé, saját önazonosságát, s nemzeti identitásunkat keresve. Messze a teljesség igénye nélkül az irodalom területéről *Ratkó Józsefet*, *Nagy Lászlót* emelhetjük ki, míg a képző- és iparművészek sorából *Tóth Menyhért*, *Kátai Mihály*, *Kustár Zsuzsa*, *Bors István*, *Honty Márta* neve kívánkozik ide – és ebbe az illusztris névsorba illeszkedik *Makoldi Sándor* a teljes életművével.

Folytassuk egy művelődéstudományi alapkérdéssel: egyáltalán, mi az, hogy szerves műveltség? Bár több definíciója, meghatározása született, de talán szerencsésebb, ha közelítésekről beszélünk. Egyre

jobban megismervén e műveltség-típus legalapvetőbb sajátosságait, működésének módozatait, legfőbb jellegzetessége éppen abban ragadható meg, hogy élő, azaz élő szervezetként viselkedő minőség, s ennek megfelelő a létezési módja is. Nem tűri a merev rendszereket, a rasztert, abban előbb-utóbb leépül, elpusztul.

A több évtizednyi kutatás egyfajta összegzéseképpen így lehet megközelíteni a szerves műveltség, *Molnár V. József* kifejezésével *természetes műveltség* lényegét, néhány gondolattal. Először Pap Gábor – fenti gondolatokat összegző – meghatározását idézzük:

„Az organikus, azaz szerves műveltségnek lényegében egyetlen mondatban össze lehet foglalni a meghatározását. A műveltség-típusok között ennek a viselkedése hasonló ahhoz, mint amilyen a mindenség működésének hierarchiájában a szerves lényeké. Ez annyit jelent, hogy a legkisebb egysége is minden lényeges információt őriz az egészre vonatkozóan. Egy élő szervezet minden egyes sejtjében az egész szervezet működésére vonatkozó összes fontos információ jelen van. Ez az, amit a maga összességében genetikai kódnak nevezünk. Magyarán: ha ez a fajta műveltség lepusztul, s egyetlen sejtje marad csak meg, abból is újra lehet alkotni az egészet.”*

Ezen túl álljon még itt a szerves, vagy természetes műveltség néhány lényeges további ismertető jegye:

– Élő minőség lévén, létezését a mindenség ritmusai és életfolyamatai szabályozzák, ezért viselkedése az élő szervezetekével rokon: a természet létrehozó-teremtő, fenntartó-szabályozó és lebontó-megszüntető erői működtetik.

– Az emberi minőséget – ebből fakadóan – nem csupán a kozmosz, a mindenség részének, hanem

egészének is tekinti, aki maga is mikrokozmosz, teljesség kicsiben. A mindenséget ennek megfelelően emberszabásúnak, az embert pedig mindenszabásúnak tételezi.

– Sok ezer év megélt emberi tapasztalatát, bölcsességét sűrítő élő, személyes tudás: nemzedékről nemzedékre közvetlenül örökítődik személytől személyig, lélektől lélelig.

– Hasonlóan az emberi génállományhoz, e műveltség az élet egészséges továbbadása és fenntartása szempontjából legfontosabb természetes tudást hordozza, ezért joggal tekinthető az emberi műveltség „génbankjának”. Meghatározó sajátossága az élet kozmikus elvének tisztelete, az élet szentségének mindenek előttisége (Ady: „Az élet szent okokból élni akar”).

Mi kapcsolja össze az egységes világméretet, szemléletmódot képviselő, e művelségtípuson belül az egyébként különállónak tekintett művelődési területeket?

Természetesen a *nyelv*, vagyis *magyar anyanyelvünk*. A szerves műveltség kutatóinak egyöntetű véleménye, hogy egész műveltségünk anyanyelvi szinten működik. Ma már a szerves pedagógia képviselői egyenesen *anyanyelvű műveltségről* beszélnek. *Nyelven gondolkodunk*, tehát minden megnyilatkozásunk ahhoz a nyelvhez kötött, melyet anyanyelvünként sajátítunk el. A magyar nyelv sajátosságai, mint szókészletünk ősisége, az állapot- és folyamatszerűség egyidejű megjelenítésének képessége, a képszerű gondolkodás, a hierarchikus és mellérendelő felépítés együttes megléte, mind olyan ősi sajátosságok, melyek – Pap Gábort idézve – rendkívüli hordképességet biztosítanak nyelvünknek, a nyelv közvetlen érvényességi körén kívül esőnek tekintett valóság-tartományokban is. Mindez meghatároz egy gondolkodásmódot,

Makoldi Sándor (1945–2017)

amelyre a *szerves világméret*, a *szerves létszemlélet* és az abból következő *erkölcsi világméret* is épül.

Ezért ha közelebről kívánjuk megismerni a nemzeti műveltségünk mindenkori mélyáramát, „búvópatakját” jelentő szerves műveltségünket, érdemes ezen a *szerves nyomon* elindulni, a fenti közéletnek megfelelően.

Ezt követte és művelte élete során a központ névadója, Makoldi Sándor is alkotóként, pedagógusként és néprajzkutatóként egyaránt. Munkássága minden tekintetben zsinórmértéke lehet egy szerves műveltség-felfogásra épülő közösségi művelődési programnak, hiszen az alkotás, kutatás, tudásátadás hármas egységében valósította meg rendkívüli életművét.

Mi áll a Makoldi Sándor nevét viselő, országos, sőt Kárpát-medencei hatókörre törekvő szervezet tevékenységének fókuszában?

A Makoldi-életmű minden ízében a magyarság szellemi örökségében, vagyis szerves műveltségünkben, s népművészetünkben

* Pap Gábor: Az igazat mondd! Művelődéstörténeti írások. Két Hollós könyvkiadó, 2015, 25. o.

gyökerezik. Igaz ez több száz művet számláló festészeti hagyatékára, néprajzkutatói munkásságára, pedagógusi és gyűjtői tevékenységére.

Ahogy Makoldi Sándor is élő forrásként tekintett őseink műveltségére, úgy válhat lassú építkezés révén a nevét viselő központ a továbbélő szerves magyar műveltség Kárpát-medencei tudásközpontjává, e hatalmas örökség jövőjének ügyét szolgálva.

A Makoldi Sándor Központ meghatározó szellemi irányát a fentieknek megfelelően a *SzaR-VaSNyoMoN program* fogja össze, melynek legfőbb alapértékeit

- a szerves szemléletű művelődés- és történetkutatás,
- a szerves szemléletű közösségi művelődés,
- a Karácsony Sándor-i szellemiséget továbbgondoló, továbbépítő magyar pedagógiai-társasléktani gondolkodás és gyakorlat,
- a magyar hagyományból táplálkozó kortárs alkotó művészet, ezen belül is a népművészetün-

ket „újraíró” kortárs népművészet, a magyar kortárs „organikus” művészet, valamint

– a Lükő Gábor, Bálint Sándor, Molnár V. József, Makoldi Sándor nevével fémjelzett szerves szemléletű néprajzkutatás jelenti. E program megvalósításának elemei közül az egyik legfontosabb a

SzaR-VaSNyoMoN szabadegyetem

A SzaR-VaSNyoMoN előzményei debreceni kezdetekig nyúlnak vissza, vagyis az egykori Kossuth Lajos Tudományegyetemen az 1970-es években induló képzőművészeti és esztétikai szabadegyetemig. Pap Gábor és *Lantos Ferenc* festőművész előadásaival vette kezdetét e szellemi eszmélést szolgáló folyamat, mely nemzedékeket vezetett vissza saját gyökereinkhez. A különböző nevek alatt zajló szabadegyetemi program nem csupán előadásorozatokot foglalt magában. A szabadegyetem keretei között működő KLTE Galéria – később Egyetem Galéria – rendkívüli jelentőségű tárlatai révén átfogó képet nyújtott a vizuális anyanyelvünket újratanuló és alkotói gyakorlatába átültető kortárs művészek törekvéseiről, és kiadói tevékenységével is erősítette az újrafelfedezés folyamatát. A nyolcvanas évek elején némi megtorpanás és szünet következett be politikai okok miatt, de az évtized közepétől újult lendülettel folytatódott a szabadegyetem programja különböző nevek alatt: Művészet és világkép, Magyarország és műveltség, Műveltségünk pillérei, 1994-től pedig *SzaR-VaSNyoMoN* sorozattal. Ekkor már a címválasztás is nyíltan jelezte, hogy a „nyomkövetés” szerves örökségünk értékeit vette célba, bár az első évek előadásai még inkább a magyar őstörténet „érzékeny” kérdésköreit tematizálták. A szabadegyetem a korábban megkezdett komplex művelődési

program részeként még másfél évtizedig működött az egyetemi közművelődésen belül.

2022 januárjában az ismertetett szellemi előzmények vállalásával eredtünk újra mitikus szarvasunk nyomába, immár a Nemzeti Művelődési Intézet Makoldi Sándor Központjának keretei között.

A sorozat tárgyköreinek tervezése során a Nemzeti Művelődési Intézet új székházának vizuális üzenőrendszerének elemeit tartottuk szem előtt, így a homlokzati Makoldi-fríz, a szerves képi örökségünkől építkező vakolathímekek, az épületbe érkezőket fogadó Napút képi programot, az ehhez szorosan kapcsolódó magyar népmese LED-fallal.

Főbb témaegységek:

„A mindenséggel mérd magad!”

Önismeretünk beszédes forrásvidéke: mondai történelmünk Nimródától napjainkig

Szántai Lajos művelődéskutató előadásorozata

A szabadegyetem első évének előadásai a mondai történelem, s ezen belül is a magyar mitikus történelem világába vezetik be az érdeklődőt, mely a Makoldi-fríz értelmezése szempontjából döntő jelentőségű. A mondai-mitikus szemlélet nem az „oknyomozó” történettudománnyal szemben fejt ki mondandóját, hanem egy más nézőpontot jelent. Egy olyan valóságértelmezési gyakorlatot, mely a szikár történelmi adatokat, tényeket egy mögöttes, vagy „fölköttes” valóság keretei közé illesztve segít értelmezni, a hosszú távú folyamatokban az ismétlődést, a sorsszerűséget, azaz a Teremtő üdvtervét is érzékeltetve. Időszemlélete épp ezért nem vonalszerű, hanem körkörös, a mindennapokban is megtapasztalható természeti ritmusok, a ciklikusság emberi alapélményéből fakadó-

Honfoglalás kori mellkereszt

Makoldi Sándor – Túrinné Makoldi Gizella: A magyarság útja
(A Nemzeti Művelődési Intézet homlokzati frízének részlete, sgraffito)

Nimród-hegy, Törökország

an. Mindvégig központi kérdés a szkíták világtörténelmi jelentősége, hiszen az ókori népek a szkítákat tartották a legrégebbi népnek, a magyar népet pedig a források egyöntetűen szkítautódnak tekintették. A szkíta–hun–magyar etnokulturális folyamatosság ma már nem tekinthető krónikáink, mondáink, hagyományunk „kitalációjának”, hanem olyan ténynek, mely éppen napjainkban több szaktudomány irányából – régészet, archeogenetika, összehasonlító néprajztudomány – is megerősítést nyert.

„Aki nem hiszi, járjon utána”

Népmese, népdal, ősvallás egy-egy népi műveltségünkben

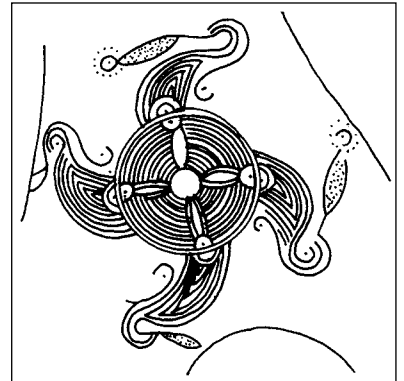
Szántai Lajos művelődéskutató előadásorozata

E sorozat elsődleges célcsoportját az óvodapedagógusok és az általános iskolai pedagógusok képezik, az előadások természetesen továbbra is nyitottak marad-

nak minden érdeklődő számára. 12 magyar népmese elemzésével kezdődik a sorozat, melynek során népmeséink és az évkör kapcsolatát világítja meg az előadó, majd népdalaink ősvallási vonatkozásait tárja fel.

A további tervek közül:

- Népművészetünk képi részes hagyatékai
- Magyar nyelv, világkép és vallás
- Szerves társadalom a történelemben: a Szent Korona-társadalomszervezési gyakorlata a magyar történelemben és annak nyomai a sztyeppei népek társadalmában

Lópostszaru „forgórozása” – a teremtett világ háromrétegű világkép működésének „felülnézeti” képe

A nagyszentmiklósi kincs 2. sz. kancsójának életfa-képlete

Szellemi műhely – belső képzések a Nemzeti Művelődési Intézet munkatársainak

A Makoldi Sándor Központ – szellemiségének megfelelően – rendszeres tudásátadás keretében kívánja beavatni a közművelődés e stratégiai területén dolgozó szakembereket szerves műveltségünk alapjaiba. A képzés célja elsősorban a ráhangolás, s nem egy újabb kötelező elem beépítése a munkatársak képzési programjába. Ehhez a műhelymunka tűnik a legalkalmasabb formai keretnek.

Tervezett tematika:

1. Bevezetés a szerves műveltség alapjaiba

– a szerves világszemlélet alap-
elemei, a szerves világművelődés
vizuális anyanyelv alapjai

– tájékozódás a csillagos égen:
a csillagmítoszi keretrendszer ele-
mei

– a csillagmítoszi keretrendszer
működése, hatása mindennapja-
inkra

2. Az esztendő körének változás- rendje

– a szerves műveltség egységes
tér-idő-szemlélete

– a ciklikus és a lineáris idő

– az évkör változásai: az állatövi
jegytulajdonságok és jegyérvény-

tartamok kozmikus „üzenőrend-
szere”

3. *A mondai mitikus történelem
időszemlélete: az egyén és a nemzet
időnagyságrendje*

A létteljesség megélése – évköri ünnepeink és a népi szokáshagyomány

Az évkör nagy téridő csomópontjai az ünnepek. Ezek közösségi megéléseinek lehetőségeit is kívánjuk bemutatni a program keretei között: egy-egy film készül a legfontosabb jeles napok közösségi jó gyakorlatáról, melynek első része a nyári napforduló jellegadó szertartásáról, *Virágos Szent János – Magyar Ilona* ünnepéről, a debreceni Motolla Egyesület közösségével készült el.

„Szerves-tár”

A szerves műveltség kiadványainak elérése ma meglehetősen nehézkes. A szerves műveltséggel kapcsolatos kiadói tevékenységet zömében kis kiadók folytatták és folytatják ma is, emiatt az alapvető fontosságú kiadványok általában csekély példányszámban jelentek meg, szinte el is fogytak napjainkra.

Ezért kiemelt jelentőségű feladat a szerves műveltség nyomtatott és elektronikus kiadványainak összegyűjtése, a hiányzó művek megjelenítése, vagy újrakiadása. Ebben az évben több részletben gyarapította tematikusan a Nemzeti Művelődési Intézet a könyvtár állományát, illetve jelentősen segítette két alapmű megjelenését: az egyik Pap Gábor történelmi jelentőségű könyvsorozata, *A lélek magyar formái. A magyar műveltség hat alappillére*, a másik Molnár V. József: *Kerek Istenfája* című összegző munkája.

Kárpát-medencei együttműködési rendszer kialakítása a rokon szellemiségű közösségek között

Ebben az esztendőben kezdetét vette a kapcsolatépítés a Kárpát-hazán belül, melynek első lépését a székelyföldi magyarság képviselőiben a Szerves Műveltség Kollégiumát szervező székelyudvarhelyi Humán Reform Alapítvány tette meg, s reményeink szerint a felvidéki, majd a további külhoni magyar közösségek is bekapcsolódnak az együttműködők körébe.

